

Posudek vedoucího bakalářské práce *Veroniky Mayerové*

Zdeněk Jičínský – Žité dějiny

Jan Sokol ve své knize *Čas a rytmus* píše (m.j.): „Podle slavného výměru Aristotelova je věda zkoumáním obecného - »věda není o jednotlivém«. Hlavní látkou historického bádání však je vždycky jednání jednotlivých lidí, označené určitým datem a většinou dokonce i vlastními jmény. Proto se historie mezi vědami objevuje až poměrně pozdě, a teprve v 19. století se dostává na jedno z předních míst mezi nimi. Stává se vědou teprve tehdy, když si začala klást složitější cíle než jen zaznamenávat, co se přihodilo, a teprve v prostředí, jež jí umožnilo hledat a nalézat pevnější souvislosti mezi jednotlivými událostmi. Je tedy vědou jen za předpokladu, že se svým časovým materiálem zachází tak, jako by jej měla najednou před sebou a kdykoli k dispozici, porovnávala a poměřovala, a nakonec v něm shledávala cosi, co už není »jednotlivé«. Aby této podmínce vědeckosti vyhověla, je historie v neustálém pokušení pošilhávat po jiných vědách a předstírat, že pracuje podobně. Proto se zároveň často snaží zastírat své podezřelější příbuzenství s oblastmi zcela nevědeckými, jako je vyprávění, literatura, nebo dokonce mýtus - ač je každému jasné, že právě odtud vzešla. Mnozí z nás jsou dokonce přesvědčeni, že odtud také plyne její legitimita a vlastní hodnota: kdyby historie přestala vyprávět, byla by ještě k něčemu? Proč by se jí pak ještě měly učit děti ve škole?“

Orální historie je stará jako dějiny samy. Vyprávění o událostech, při nichž byl vypravěč přímým účastníkem či svědkem či je znal z doslechu, bylo běžným způsobem mezilidské komunikace již v dobách, kdy ještě nebylo známo písmo. Je proto překvapivé, že se o orální historii často mluví jako o **nejmladší historické výzkumné metodě**. Tento **rozpor** spočívá v asi **dvě stě let** staré potřebě označit postupy, jak se touto cestou dobrat k informacím za metodu a povýšit ji v očích veřejnosti a legalizovat ji pro odborné a badatelské využití. Pojem orální historie byl poprvé použit asi roku 1863 v USA. Jak dodává doc. Vaňek: „Ujal se, ač je silně **kontroverzní**: konečný výsledek orální historie není orální a není historie. Je jím přepis, toho, co osoba sdělila“.

Orální historie není věda, ale, jak již řečeno, metoda, jejíž výsledky mají sloužit dalšímu badatelskému využití – tedy vědě!

Vím, že je poněkud nemravné, aby vedoucí bakalářské práce znal před obhajobou oponentský posudek, a já ho v úhrnu neznal, dnes jsem ho slyšel poprvé a není mým úkolem s ním polemizovat. Svou práci obhajuje student, ne vedoucí jeho práce. Ale: protože postupně vytváříme s doc. Vaňkem jakýsi tandem, na který se, jak doufám, budou nabalovat učitelé podobných disciplín (např. biografické sociologie, historie soudobých dějin atd.), a protože spolu věčně diskutujeme o formě a mezích Oral history, znám jeho názory a tušil jsem, jak bude na bakalářskou práci kolegyně Mayerové reagovat. Že pochválí přepis, námahu věnovanou tématu atd., ale že jí vyčte absenci hlubší analýzy zpovědi Zdeňka Jičínského.

Nyní již na naší fakultě existují dva kursy Oral history. Kurs doc. Vaňka a můj kurs, který se jmenuje „Smysl rozhovoru a úskalí jeho přepisu – oral history“. Několik dnešních studentů, kteří jsou zapsáni v mém tutorialu a v mém diplomním semináři absolvovalo či bude absolvovat oba kursy. Není to však případ kolegyně Mayerové, která vytvářela svou bakalářskou práci pouze pod mým vedením a pouze u vědomí mých kritérií přepisu rozhovoru s narátorem – kursy docenta Vaňka neabsolvovala a jeho východiska znala jen letmo z mých

přednášek, kde jsem rozdíl mezi přístupem kolegy Vaňka a mým okrajově zmiňoval, aby bylo zřejmé, že tzv. Oral history je mladá disciplína bez existence relevantních skript a že formát přepisu není uzavřená kapitola.

Aby bylo zřejmé jakých kritérií se držela kolegyně Mayerová, zreprodukuji (stručně) východiska, s nimiž odcházejí moji studenti po absolvování mého kursu:

Dělat dobře řemeslo Oral History - zaznamenávat vyprávění jiných – znamená mít jednu důležitou vlastnost : ctižádost být druhý, nenápadný, ten vzadu. První je vždy ten, kdo vypráví, ne já, ON. Jeho řeč musí plynout jako řeka a nezastavovat se o kameny zbytečností, jimiž jsou mé mnohohlavné a sebeprosazující otázky. Zaznamenávat vyprávění druhých není investigativní žurnalistika, ale spolupráce.

Dělat dobře řemeslo Oral History znamená být trpělivý, mít nadprůměrnou porci empatie, mít „plechový“ zadek, protože většina práce se odehrává u nekonečného přepisování nahraného, a ono nahrané je třeba přepsat tak, aby při autorizaci dotazovaný uvěřil, že čte skutečně to, co řekl, či říci chtěl – a že to má smysl. Často se stává, že ve zpovědi toho, kdo vypráví, náhle zajiskří kamínek nové pravdy, který ON i vy slyšíte poprvé. ON prostě nikdy předtím nebyl nucen uvažovat tak, aby se k tomuto kamínku dostal a vy jste první, kdo ho slyší a kdo ho k němu dovedl. Aby k těmto chvilkovým zázrakům došlo, musí být mezi tím, kdo naslouchá a ptá se, a mezi tím, kdo vypráví, vybudovaný zvláštní vztah důvěry, který nemá mít nic společného s láskou, který se podobá spíše vztahu pacient-lékař v psychoanalýze. Vybudovat takový vztah je to nejtěžší a zároveň to, co je ve výsledku nejméně vidět. Je možné (a většinou jisté), že ten kdo vypráví, určité věci z řady důvodů nezmíní (ostatně i my musíme z jeho výpovědi některé pasáže vypustit, protože rozměňňují řečené). Protože nemluvíme o investigativní žurnalistice, ale o Oral History, nejdeme vypovídajícímu „po krku“, ale necháváme ho budovat si svůj příběh sám podle předem domluvených „kapitol“. Můj Lustig, např. je „Lustig o Lustigovi“. Nic víc. A tak to má být. Ti, co v životě Lustiga nespátřili, jej musí poznat, vtisknout si do hlavy jeho jazykový znak, jeho dikci, jeho charakter. A když jim někdo poví: To dělal Kašpar, mají odpovědět: Jaký Kašpar? Kdo to je? Velkým problémem techniky oral history, je přepis z mluveného slova do slova psaného. Převést mluvené slovo z magnetofonového pásku na papír dobře, znamená vytvořit tomu, který vypovídá, de facto nový jazyk. To je druhá nejtěžší věc v této řeholi. Mluvená čeština je přesycená zájmeny, opakováním slov, ukazovacími zájmeny, slovy plevelnými, má mizernou syntax apod. Doslovný přepis z ní činí blábol. Mluvím-li o „novém jazyce“, mám na mysli takový jazyk, který je vlastní spíše češtině psané a z mluvené si ponechává taková znamení, která činí z výpovědi věc jedinečnou proto, že dává „novému jazyku“ tvář toho, kdo vypráví. Nad celým textem pak musíme smět říci: Ano, takhle mluví Lustig, takhle vypráví svůj příběh.

Nyní již vím, a vědí to absolventi semináře doc. Vaňka (což není případ kolegyně Mayerové), že existují další východiska. Kolega Vaněk dává ve výsledném tvaru přednost tzv. doslovnému přepisu a zdůrazňuje nutnost přidané analýzy všeho řečeného, nutnost analýzy vlastních otázek apod. Tam, kde já zakazuji uchovávat ve výsledném tvaru poznámky typu: (smích), (narátor působí šťastným dojmem) apod., protože požaduji, aby z vedení rozhovoru a z přepisu byly všechny vedlejší prvky atmosféry patrné. Například: když se narátor směje, je naprosto normální se ho zeptat „Čemu se smějete?“, když působí šťastným dojmem, říci mu „Vypadáte šťastně“ atd...., tam na nich kolega Vaněk trvá apod.

Z důvodů, které jsem neřešil, je součástí bakalářské práce kolegyně Mayerové příloha dvou přepisů zpovědi Zdeňka Jičínského z dílny Centra orální historie při ÚSD AV – jsou dosud neanalyzované a k analýze připravené. Tuším, že tyto přílohy tam kolegyně Mayerová

nevložila proto, aby mi dodala municí k důkazu rozdílu přepisů, jak je učím já a jak kolega Vaňek, nýbrž z dobré vůle rozšířit svou práci o další fakta. Nicméně: když si přečtete (pokud budete mít chuť) stranu 13 bakalářské práce kolegyně Mayerové a stranu 114, kde je začátek zmiňované přílohy z Centra orální historie, zjistíte rozdíl mezi mou výukou přepisu a mezi výukou přepisu kolegy Vaňka.

Chci naprosto jednoznačně zdůraznit, že moje zmínky o rozdílu mezi mojí a Vaňkovou výukou NEJSOU KRITIKOU Vaňkovy výuky - s doc. Vaňkem jsme NIKDY nestáli proti sobě, ale vedle sebe. Moje zmínky o tomto rozdílu mají posloužit pouze tomu, aby bylo zřejmé, čím jsou vybaveni studenti Vaňkových kursů a čím jsou vybaveni studenti, kteří se zapsali jen do mého semináře a ne do semináře doc. Vaňka.

Kolegyně Mayerová byla svědomitou studentkou mého tutorialu, mých diplomních seminářů i mého kursu. Její práci považuji za mimořádně dobrou a naprosto odpovídající mým požadavkům. Veškerá kritika její práce se proto musí snést na mou a ne na její hlavu.

Pokud někdo namítne, že vedle životopisných zповědí doktora Kohouta či profesora Šilhána, které pod mým vedením zpracovaly dnes již absolventky naší fakulty kolegyně Doušová a kolegyně Čížková, je životopisná zповěď Zdeňka Jičínského méně dynamická, méně strhující apod. odpovídám: Ano, je méně dynamická a méně strhující, protože méně dynamický a méně strhující je Zdeněk Jičínský. Jičínského díkce je věcná, vyhýbavá pokud jde o jeho soukromý život, někdy lehce povrchní, někdy ironická (zejména když popisuje své „napjaté“ vztahy s prezidentem Havlem), ale takový Zdeněk Jičínský JE. A takového jej chtěla kolegyně Mayerová představit, což se jí, podle mého soudu nad míru zdařilo. Proto navrhuji, aby získala ne méně než 40 kreditů.

Mgr. Jan Kašpar

Zázrak neúčitelného vědění

Tzv. funkční gramotnost je schopnost znát věci podstatné = vyznat se ve světě. Funkční gramotnost je největší slabinou našeho školství. Čeští středoškoláci a vysokoškoláci dosahují v tomto ohledu pouze jedné šestiny úrovně svých vrstevníků v západní Evropě. Studenti se učí informace, aby obstáli při zkouškách - a aby na tyto informace vzápětí zapomněli. Několik hodin (v lepším případě několik dnů) znají ten nejsložitější matematický vzorec, aniž by uměli srozumitelně odpovědět na otázku Co je vzduch? Obsah a struktura vzdělanosti se radikálně mění. Děti začínají mluvit jiným jazykem než jejich rodiče. Nečtou naše knihy a my nečteme jejich.

Mezi generacemi přestává existovat společné. Už téměř není o čem si povídat. Ale: o něčem si povídat je smyslem kulturního života! V hlavách současníků je přebytek „základních“ informací (ve skutečnosti zbytných) a nedostatek toho, co není pro něco a co je (proto) smysluplné. Zpředmětnění všeho je výhodné pro aritmetiku, ne pro plný život. Člověk není předmět, nýbrž síť vztahů, jedinečná osoba. Staří Řekové znali rozdíl mezi tím, co je důležité pro to, aby člověk obstál ve škole a pro to, aby obstál v životě. Tento rozdíl nazývali **učitelným vědění** a **neučitelným vědění**. Stručně řečeno: učitelného je přebytek, neúčitelné schází.

Přepis uvědomující si, že převádí z mluvené češtiny do psané VYPRÁVĚNÍ, tedy něco, co není vědecké, co je pomocné (pramen) a co necháváme na pospas budoucnosti, která už nebude mít šanci s dotyčným hovořit. Nemohu udělat Oral history s Karlem IV., ale mohu ho udělat (bude-li souhlasit) např. s profesorem Pačesem.